

Forholdet Libyen-EU: Kærlighed af nødvendighed

Rikke Hostrup Haugbølle

Libyske regeringsrepræsentanter på rundrejse i EU sælger Libyen som mulighedernes land for investeringer, analyser peger optimistisk på økonomisk fremgang i landet, og EU-repræsentanter står i kø for at rose det gode samarbejde. Men økonomisk fremgang og politisk samarbejde gør det ikke alene

Efter otte år i libysk fængsel blev fem bulgarske sygeplejersker og en palæstinensisk læge i juli i år løsladt og fløjet ud af Libyen med god hjælp fra Frankrig. Europa-Kommissionens formand, José Manuel Barroso, udtalte på dagen for frigivelsen, at denne var resultatet af et tæt samarbejde mellem EU og Frankrig. Frankrigs aktive engagement i sagen havde vist sig i dagene inden, hvor den franske præsidentfrue, Cecilia Sarkozy, sammen med EU's udenrigskommissær, Benita Ferrero-Waldner, var i Libyen og forhandlede med styret om frigivelsen.

Men den franske interesse i sagen skulle blive tydeligere. Først besøgte

den franske præsident, Nicolas Sarkozy, Libyen dagen efter frigivelsen. Kort efter bekræftede den franske forsvarsminister, at der var lavet en aftale om, at Libyen kan købe våben for 3 mia. kroner af det franske våbenfirma EADS, som er delvist ejet af den franske stat. Sygeplejersker byttet for en våbenhandel, konkluderede pressen. Men aftalen er kun en del af et større og mere komplekst forhold mellem EU og Libyen og kan også ses som et træk i forhold til regimets indre magtbalance-ring. Den tidligere terroristbule Libyen og det af Muammar Qadhafi udskældte kapitalistiske Europa har fået brug for hinanden.

Nødråb til europæiske investorer

Siden sanktionerne mod Libyen blev ophævet i 2003, har libyske regeringsrepræsentanter haft travlt med at sælge Libyen som et lovende land at investere i. Også Danmark blev i forsommeren besøgt af en delegation, som bl.a. mødtes med dansk erhvervsliv. Det blev forsikret, at Libyen ville fjerne alle hindringer for danske firmaer, der ønskede at engagere sig i det libyske marked.

Analysen har da også argumenteret for, at den libyske økonomi var forholdsvis god trods sanktionerne, fordi de økonomiske aktiviteter var baseret på indtægterne fra salg og eksport af olie, og at stigningen i oliepriser særligt siden invasionen af Irak har gjort det muligt for den libyske stat at investere kraftigt i interne udviklingsprojekter.

Den optimistiske analyse af libysk økonomi vil med begrundelse i de høje oliepriser og ibrugtagning af nye oliefelter forvente, at den gode vækstrate på 4,4 procent i 2004 vil holde i 2007. De økonomiske nøgletal tegner et optimistisk billede af en økonomi i fremgang.

Men olie og pæne tal alene er ikke baggrunden for regeringsrepræsentanternes salgsturné. For deres andet budskab kommer uden så meget omsvøb: "We need help". Der er ingen tvivl om, at tyve års handelsblokade mod landet har ramt befolkningen hårdt.

Der mangler alt: Boliger, fødeva-

rer, medicin, veje, skoler og hospitaler. Transportsektoren er den sektor, der har været særligt hårdt ramt af sanktionerne, som betød, at ikke kun libyerne selv men også varer ind og ud af landet ikke kunne transporteres med fly. Derfor blev al transport nødt til at finde sted via landevejene og over grænserne til Tunesien og Egypten. Dette havde to konsekvenser. Det libyske vejnet blev hårdere belastet end forudset, da det blev anlagt, og samtidig var der kun få offentlige midler til at vedligeholde vejnettet.

Endvidere betød den store efterspørgsel på landtransport at transportpriserne steg, hvilket var med til at påvirke værdien af den libyske dinar. Mens en dollar i 1997 således officielt var 0.363 dinar værd, kunne den på det sorte marked veksles til 3 dinar. Udenlandske varer handles i dag som under sanktionerne oftest i hård valuta og på det sorte marked, og det har gjort det vanskeligt for de almindelige libyske forbrugere at købe større forbrugsgoder så som bil, køleskab og andre husholdningsmaskiner.

Manglen på alle varer, også fødevarer, samt det sorte marked har betydet, at leveomkostningerne er tredoblet siden 1992, og ansatte i landbruget har oplevet et fald i købekraft på mellem 20 og 30 procent på grund af de øgede leveomkostninger.

Behovet er der, købekraften er der ikke. Og samtidig melder

spørgsmålet sig om, *hvor* åben den private sektor egentlig er, og hvilken rolle staten spiller i forhold til den?

For mens regeringsrepræsentanterne lægger kræfter i at sælge Libyen, har Qadhafi været med til at trække i den modsatte retning. I juli 2006 sagde han fx, at han ville bremse udlændinges rolle i libysk økonomi for at sikre, at pengene blev i landet, og at der måtte dæmmes op for landets store afhængighed af olieindtægter og import.

I november 2006 blev det gjort obligatorisk for udenlandske firmaer i Libyen at danne joint venture med en lokal libysk partner, og der blev fremsat krav om, at udenlandske firmaer skal ansætte og træne libysk arbejdskraft i stedet for udenlandsk.

Også liberaliseringen af økonomien er indtil nu foregået i skiftende tempi. Ved årtusindskiftet foretog Qadhafi efter tre årtier med sin egen version af socialisme en kovenning og proklamerede en liberalisering af økonomien. Denne blev understreget af udnævnelsen i 2003 af Shukri Ghanem til premierminister, som var kendt som en heftig fortaler for privatisering og liberalisering.

Men så steg kritikken af liberaliseringen fra den konservative fløj, dvs. de stammer, der siden Qadhafis magtovertagelse havde været tæt på både den politiske og den økonomiske magt, og i 2006 blev Ghanem udskiftet med den mere føjelige Ali Baghdadi al-Mahmudi. Privatiseringsprogrammet, der kun lige var

kommet i gang under Ghanem, gik herefter næsten helt i stå. Udsagn og tiltag som disse har været med til at skabe utryghed for de udenlandske firmaer i Libyen.

Denne officielle libyske talen med to tunger fra henholdsvis de sælgende regeringsrepræsentanter og en afstandstagende Qadhafi er et udtryk for, at Qadhafi er nødt til at navigere i forhold til andre faktorer end det akutte, umiddelbare penge- og varebehov, der er baggrunden for regeringens salgsoffensiv.

Unge libyere i autoritær kultur

En stor gruppe, som Qadhafi er nødt til at balancere i forhold til, er Libyens unge befolkning. 34 procent af befolkningen er under 15 år, mens gennemsnitsalderen er blot 23,3 år. En tredjedel af befolkningen er arbejdsløs, men samtidig er den libyske befolkning den bedst uddannede i Nordafrika. 82 procent af befolkningen kan læse, og de unge er forholdsvis veluddannede.

Trods sanktioner en stor del af deres liv er de unge ikke uvidende om eksistensen af det moderne liv med dets materielle goder og interessante, velbetalte jobs. For de unge er Qadhafi en gammel mand, der ikke er et forbillede for deres generation, men for deres forældres, og hans retorik og ideologi afspejler ikke de unges drømme og ønsker. De vil uddannes, deltage, være en del af samfundet og den globale virkelighed.

Ophævelsen af sanktionerne forbedrer ikke deres muligheder i den retning. For Qadhafis altomfattende ideologi, som har sat rammerne for al politisk kultur i Libyen, har betydet, at der ikke har udviklet sig et uafhængigt civilsamfund og foreningskultur, og den politiske opposition udgøres af islamistiske grupper, eksilibyere og militæret.

Dertil kommer, at stammerne og familien har været den primære ramme omkring de unge libyeres hverdag. Det betyder, at fra såvel hjemmet, skolen som det offentlige politiske liv er de unge opvokset med autoritære strukturer, hvor kommunikation foregår oppefra og ned. Faderen repræsenterer familien eller stammen og dikterer familiens interesser til de ældste sønner, skolelæreren dikterer lektien til de lyttende elever og politik dikteres af Qadhafi.

De traditionelle strukturer betyder, at de unge i alle sammenhænge er hensat til passiv lytten, ekskluderet fra politik og beslutningsprocesser, underlagt autoriteter, og de har derfor ikke haft mulighed for at udvikle sig som deltagende borgere. Om en utilfredshed i den store unge befolkning vil kunne udvikle sig til et egentligt oprør mod regimet, sådan som det sås i en række andre arabiske lande i midten af 1980'erne, forekommer ikke sandsynligt på nuværende tidspunkt.

For de unge mangler organisationer, partier eller foreninger, der er

uafhængige af regimet, til at organisere dem og tilbyde et alternativ til regimet.

Derimod synes argumentet om en 'quiet revolution from below' at kunne give mening i en libysk sammenhæng. Samarbejde om faglige konferencer og workshops med arabiske og vestlige studentergrupper organiseret omkring universiteter kan give de unge libyere mulighed for at udvikle sig selv og forholde sig til strukturer og muligheder for et libysk civilt samfund. Med udgangspunkt i universiteterne vil aktiviteter kunne knyttes til enkelte professorer og fag og dermed have en større mulighed for at forblive uden for regimets indblanding, og for at et samarbejde ikke etableres med organisationer, der reelt er sat op af regimet.

Syv sønner og nye magtstrukturer

Endelig betyder universiteternes beliggenhed i de større byer, at de fleste unge flytter fra familien for at bo på kollegier. Her kan de agere og engagere sig mere uafhængigt af stamme- og familiemæssige relationer og hierarkier, end de kan i en lokal sammenhæng.

Qadhafis syv sønner synes at have fået en væsentlig rolle blandt andet i forhold til de unge i Libyen. Siden 1990'erne har Qadhafi inddraget sønnerne i libysk politik og økonomi. Navnlig i forhold til de unge har sønnerne to fortrin, som faderen savner. De er mindre ideologiske og

mere pragmatiske, og så har de en akademisk baggrund i ingeniørfagene eller inden for handel. Dette gør dem netop til mere oplagte forbilleder for de unge, der ofte har samme uddannelsesmæssige baggrund eller arbejdsmæssige ambitioner inden for disse områder.

Særligt fremtrædende har sønnen Sayf al-Islam været. Han begyndte som formand for Qadhafis internationale velgørenhedsfond og gennem denne organisation har han været ledende figur for udvidelsen af Libyens internationale aktiviteter.

Uvæsentligt er det imidlertid heller ikke, at sønnerne også har en militær uddannelse og baggrund.

Gennem 1990'erne mistede Qadhafis regime stadig mere magt og oplevede, at de væsentligste politiske støtter af regimet, nemlig militæret og stammerne, vendte ryggen til styret. Militæret stod bag et kupforsøg i 1993, og utilfredsheden blandt de ansatte i militæret vedblev at være stor. Siden midten af 1980'erne har såvel menige som ledere i perioder på flere måneder ikke fået udbetalt løn som et resultat af statens forsøg på at skære i de offentlige udgifter.

Magtfulde stammer

En væsentlig opposition til Qadhafi kommer fra stammerne. Stammerne spillede frem til 1990'erne officielt og med baggrund i Qadhafis socialistisk prægede ideologi ikke nogen

rolle i en politisk sammenhæng. Uofficielt vedblev stammerne imidlertid med at have stor betydning for magtforhold i Libyen.

Qadhafis omlægning af landets administrative strukturer i 1970'erne betød, at en række tidligere magtfulde stammer blev splittet og deres indflydelse begrænset samtidig med, at stammelederne blev tvunget til at støtte regimet og gjort ansvarlige for de øvrige stammemedlemmers handlinger i forhold til regimet. Men den stadig mere anspændte politiske og økonomiske situation i 1990'erne betød, at stammerne ikke længere udviste loyalitet over for regimet, hvormed de blev en trussel for Qadhafi.

Ikke overraskende har det særligt været stammerne i området Cyrenaica i den nordvestlige del af Libyen, der har udgjort kernen i stammeoppositionen til regimet. Libyens konge efter selvstændigheden i 1952, Idris al-Sanusi, som blev afsat under Qadhafis kup i 1969, kom netop fra Cyrenaica. Qadhafi er aldrig blevet fuldt accepteret af Sanusis efterkommere, og den religiøse Sanusi-bevægelsen har siden kuppet i en meget bevidst politik fra Qadhafis side været marginaliseret magtmæssigt.

I 1993 gjorde også stammer fra områderne Fezzan og Tripoli imidlertid oprør mod Qadhafi, og som en konsekvens af presset fra stadig flere stammer oprettede Qadhafi samme år institutionen *The Popular Social Leadership* bestående af stam-

meledere fra 26 kommuner eller lokale områder. Hver stammeleder har ansvaret for udviklingsplaner for området, for at løse lokale konflikter, bekæmpe korrupsion i området og opmuntre lokale erhvervs kræfter til at udvide og udvikle produktionen og erhvervslivet.

Med *The Popular Social Leadership* er den stammebaserede ledelse, der altid har været den dominerende i Libyen frem til Qadhafis magtovertagelse i 1969, bragt tilbage som politisk aktør og som en af de typer eliter, der har indflydelse i landet.

Qadhafis egen stamme, Qadhafiya, og heriblandt altså hans sønner, er en anden af de nye eliter, der er blevet givet en stadig mere central plads i en politisk og økonomisk sammenhæng gennem 1990'erne og 2000-tallet. Mens regimet frem til slutningen af 1980'erne baserede sin legitimitet på ideologi, har denne efterfølgende været afhængig af stammerne, og det kan konstateres, at magten er blevet indsnævret i struktur, lukket omkring Qadhafis stamme samt blevet mere hierarkisk. Særligt er det militæret og sikkerhedsstyrkerne, der nu ledes af Qadhafis stamme.

Franske våben

Våbenaftalen med Frankrig i kølvandet på de bulgarske sygeplejerskers frigivelse skal derfor ikke så meget ses som anslag til, at Libyen vil blande sig som ny krigsførende nation.

Oprustning kan i lige så høj grad ses i forhold til de indre anliggender og bestræbelser på at aflive militæret som et sted, hvor en opposition mod Qadhafi kan trives og samle styrke.

Ledelsen af militæret ligger som nævnt nu hos Qadhafis stamme, og med flere våben i militæret står ikke bare dette men også Qadhafis stamme styrket i et indre, libysk magtforhold. Frankrig har for sin del naturligvis en økonomisk interesse i at sælge våben til Libyen.

Men Frankrig arbejder også fortsat på at markere sig som en stormagt, efter at USA overtog scenen i den arabiske verden med invasionen af Irak. Som tidligere koloniområde betragtes Nordafrika fortsat af Frankrig som en hjemmebane, og mens USA har indtaget stormagtspladsen i Irak, bruger Frankrig Nordafrika til at markere sig internationalt.

Ved at sælge våben til Libyen sender Frankrig dermed et signal om, at man længe har haft tætte kontakter dybt ind i det libyske styre, og at man dermed har flere længders forspring i forhold til andre, der måtte overveje at engagere sig i Nordafrika. Ikke uvæsentlig i den sammenhæng er Libyens olieforekomster. Mens adgangen til olie og olieaftaler blev vanskeligere for Frankrig i forhold til Irak, stiller våbenaftalen formentlig ikke Frankrig og franske firmaer dårligt i forhold til olieaftaler med Libyen.

Måske kan det undre, at kun Tyskland og ikke et samlet EU kritiserede Frankrig for at indgå en våbenaftale med en mand og et land, der blot for få år siden blev anset for en af de største trusler mod Vesten og for at huse og træne terrorister.

Men som Frankrig har det samlede EU også brug for Libyen. Ikke i forhold til olie og våben i men i forhold til migration fra Nordafrika mod Europa.

Barcelonaprocessen

Hvert år forlader i titusindvis af afrikanere deres hjemlande syd for Sahara for at bevæge sig mod Nordafrika, hvorfra de håber at nå helt over til det forjættede Europa. Særligt Italien, Malta, Frankrig og Spanien har med deres Middelhavskyster oplevet særligt stort pres fra flygtningestrømmene.

Barcelonaprocessen fra 1995 handlede for disse sydeuropæiske lande i særdeleshed om at sikre, at hverken flygtninge eller unødvendig arbejdskraft strømmede ukontrolleret ind.

På grund af sanktionerne mod Libyen var landet ikke med til forhandlingerne i 1995. Men Libyen har om noget af de fire Maghreblande med Middelhavskyst ikke haft det økonomiske overskud og måske heller ikke viljen til at sikre sine grænser og stoppe migrationen mod Italien og Malta. Så i 1999 blev Libyen inviteret til at tilslutte sig Barcelo-

naprocessen, og i 2004, efter ophævelsen af sanktionerne, forsikrede Libyen om sin velvillighed til dette.

Nogen egentlig og konkret aftale foreligger der dog endnu ikke. Men EU arbejder videre på sagen. Således er forberedelserne af den såkaldte *Illegal Immigration Action Plan* mellem EU og Libyen i fuld gang. For EU har brug for Libyen. For med den store flygtningestrøm fra Libyen vil landet være EU's gode eksempel på, at EU's øgede indsats mod flygtningestrømmene mod Europa er nødvendig og nytter.

EU-borgernes fælles frygt for indvandring bruges i dag af EU til at knytte landene og borgerne tættere sammen. EF og senere EU handlede tidligere om handelsaftaler EU-landene imellem, ensartning af lovgivning og ophævelse af handelsbarrierer. Efterhånden som denne faldt på plads, havde man brug for nye sager, som kunne gøre det klart for EU's borgere, at unionen fortsat var vigtig og nødvendig, og at den var levedygtig ud over det handelsmæssige. Kan Libyen fremhæves som eksempel på et vellykket migrationssamarbejde, har EU bekræftet sin egen retorik.

Og nok har Qadhafi et svingende humør i forhold til udenlandske investorer. Men han har også en stor, ung og arbejdsløs befolkning, som ikke har brug for yderligere konkurrence om jobs og sociale ydelser fra jævnaldrende fra det sydligere afrikanske nabolande.

Derfor kan Qadhafi vise sig inte-

resseret i at samarbejde med EU, der kan give midler og metoder til at stoppe strømmen af transitflygtninge, hvis midlertidige ophold i stedet er blevet semipermanente og langvarige netop på grund af EU's øgede grænsekontrol.

Formentlig ser Qadhafi gerne et samarbejde isoleret omkring migrationsproblematikken og ikke som en del af en indtræden i hele Barcelonaprocesen. For den har fra europæisk side hidtil særligt været koncentreret omkring økonomisk liberalisering, og en sådan er Qadhafi ikke rigtig interesseret i, hvis han skal kunne sikre de unge beskæftigelse, balancere de konservative stammers forventning om fortsat fortrinsret til politisk og økonomisk magt og fastholde indsnævringen af magten til sin egen stamme og sine sønner.

Men enhver form for aftale om migration vil glæde EU. Med eller uden våben og sygeplejersker. Og under hele dette indviklede spind af interesser, magt og penge står som så ofte befolkningen, libyerne, med deres jordnære behov for mad, boliger og andre daglige fornødenheder.

Rikke Hostrup Haugbølle er cand. mag. og amanuensis ved Mellemøststudier, Syddansk Universitet.

Udvalgt litteratur

- Deeb, Mary-Jane: Political and Economic Developments in Libya in the 1990s, i ed. Yahia H. Zoubir: North Africa in Transition. State, Society, and Economic Transformation in the 1990s, University Press of Florida, 1999
- EU: The EU's relations with Libya, www.ec.europa.eu/external_relations/libya/intro/index.htm
- Fletcher, Anthony, The Parliament: Barroso hails release of Bulgarian nurses, www.theparliament.com/EN/News/200707/084b6580-8a3f-4fb5-8e3f-ffcc5d1d1604.htm 24. July 2007
- John, Ronald Bruce St.: Libya: The Limits to Reform, www.carnegieendowment.org/publications
- Obeidi, Amal: Libya's emerging elites, www.bitterlemons-international.org